

može da oduševi. Kao pravedan čovjek ipak vrlo povoljno sudi o radu katoličkih misijonara u Indiji i misli, da će ovi moći trajno osvojiti Indijance za kršćanstvo. Gandhi se upoznao i s Tolstojevom filozofijom, pa je i usvojio neka dobra i neka loša njegova načela, osobito neki panteistički misticizam, koji je on nešto preinačio prema indijskim vjerskim nazorima^{*)}.

*) U Letopisu Matice srpske, februara 1925., Dr. P. R. Radosavljević nema ovo pred očima, pa vidi u Gandhiju samo dobru stranu. To je pretjerani optimizam. Mislim, da je morao i Joško Pokorn prikazati i lošu stranu Gandhijevu u svom članku »Mahatma Gandhi« u »Socialna Misel« br. 4, t. g. (Ljubljana).

SL



ODGOJ U ENGLESKOJ.

1. Povjesnički razvitak.

U početku su samostani, župe i katedrale imale monopol odgoja u Engleskoj. Tada je bilo više vrsti škola: pjevačkih, koralnih (chantry school), katedralnih, samostanskih, staliških, latinskih, kolegijalnih. Nekoje su od tih škola podučavale u počecima, druge su davale srednju naobrazbu. U poznijem su srednjem vijeku i najmanji gradovi, čak i sela imala svoje škole. Nadošlo je novo doba. Sistem lena, križarske vojne, stvaranje trgovačkih cehova podigoše nove škole, koje nijesu bile pod nadzorom Crkve. Ipak je ona imala dugo vremena pravo, da te škole priznade ili ne, i tako da nadzire učitelje. Taj je nadzor katoličkoj Crkvi za reformacije otela nova engleska crkva.

Kako je onda bilo na školskom polju? Foster Watson dokazuje u svom djelu »The Grammar Schools to 1660«, kako protestantizam u Engleskoj odmah na svom početku uništio je škole poput općeg potopa. Kasnije je izradio svoj sistem školski i škole opet otvorio. U realnosti je otada nestalo tu katoličkog odgoja. Tako je ostalo do francuske revolucije. Dotle su se svi vladari natjecali da iskorene katoličku Crkvu u Engleskoj: U 23. godini svoje vladavine na pr. izdade Elizabeta zakon, po kome ne smije nijedan katolički učitelj podučavati, ako ga ne odobri i ne potvrdi protestantski biskup. Za Karla II. iziđe »čin izjednačenja« (Act of Uniformity), koji traži da se svi učitelji i odgojitelji pridruže novoj anglikanskoj crkvi. Kralj Jakov I. zabranio je katoličkim roditeljima slati djecu

u tuđe zemlje pod prijetnjom velike novčane kazni i gubitka baštine. Na taj je način katolička Crkva u Engleskoj brojila g. 1770, jedva 60.000 duša. Katolici su engleski ipak osnovali izvan Engleske svoje zavode u Donai-u, St. Omeru, Valladolidu, Rimu i Lisabonu.

U 17., 18. i prvoj polovici 19. vijeka školstvo su širili protestanska, vjerska i filantropička društva. Katolici su mogli da se prihvate tog posla tekar u 19. vijeku. Mnogo su se više istakla ova društva: Društvo za podupiranje kršćanskog znanja (society for promoting christian knowledge), nacionalno društvo za odgoj siromaha na temelju engleske visoke crkve (National society for the Education of the poor in the principles of the Established Church), te britsko i strano školsko društvo (British and foreign school society). Ova su društva uzdržavala škole iz milodara, dok nije država dala prvu pomoć g. 1832.

Francuska je revolucija uništila prekomorske engleske zavode, pa su se svećenici povratili u Englesku i tu počeli da otvaraju škole. To je početak katoličkog školstva. Već g. 1851. postoji do 311 katoličkih pučkih škola. Broj raste, pa ih ima g. 1870. 383 i g. 1901. do 1050 s 400.000 djece. Ove katoličke škole nijesu dobile nikakove državne potpore sve do g. 1847.

Država je ovako podupirala škole do g. 1870: prvi je put dala država 100.000 funti g. 1853. i to porazdijelila preko gore spomenutih društava. Iza 5 godina je povećala tu potporu i katoličkom školskom društvu. G. 1858. imenovana je posebna državna komisija, koja će pregledati rad škola. Posljedica je toga, da je izišao zakon g. 1861., koji je uveo isplatu prema rezultatima (Payment by results). Uslijed toga mogle su samo one škole dobiti potporu, kod kojih je neki stalni broj učenika položio državni ispit.

U Engleskoj nije bilo organiziranog sistema školskog od početka protestantizma do g. 1870. Te je godine izišao zakon, koji je imao ova načela: 1. izbor mjesnih školskih vijeća za podignuće nužnih škola, 2. dužni mjesni školski porez, 3. pravo na državnu potporu, ako dotična škola ne obvezuje djecu na vjersku pouku, 4. dužnost pohađanja škole, 5. dozvola za školske takse, 6. nesudjelovanje u mjesnim podacima za izborne škole (za razliku od državne škole). Kao pripomoć ovom zakonu dade država 2, 810.000 funti. G. 1899. stvorena je centrala odgojnih vlasti (Central board of education). Školski je zakon iz g. 1902. školske vlasti i školska vijeća pretvorio u mjesne školske vlasti. Školski je zakon dopustio, da i privatne škole sudjeluju u mjesnom školskom porezu. Od ove dobe postoji »provided«, t. j. škole od državne vlasti subvencionirane, te »non-provided« nesubvencionirane škole. Po zakonu g. 1918. siromašni sposobni učenici ne plaćaju školske takse i dobivaju potporu, školska dužnost obvezuje do 16. godine, a trošak za javne škole podmiruje se iz mjesnog i nacionalnog poreza.

2. Sadašnje stanje.

Ako uvažimo sve postojeće zakone iza g. 1870., to postoje u Engleskoj ovi školski sistemi:

Škole. Postoje subvencionirane i nesubvencionirane škole. Prve su sagradile mjesne školske vlasti, koje ih i uzdržavaju ili njima upravljaju. Nesubvencionirane su one škole, koje su prije bile privatne ili slobodne škole, pa su sagrađene pomoću privatne potpore, a sad su dane u najam mjesnim školskim vlastima. Vlasnici privatnih škola uzdržavaju školske zgrade. Onu pak školu smatra se javnom i ona dobiva potporu, koja je u svom okružju priznana potrebnom, bez obzira na konfesiju.

Centrala i mjesni nadzor. Državna školska vlast (The government board of education) ima 5—15 članova, a te izabiru ministri i državni tajnici. Oni: 1. nadziru da li se zakoni vrše, 2. nadziru upravu državne potpore, 3. izdaju godimice knjigu naredbi (codex of regulations). Ova vlast ima uz bok savjetujući odbor (consultative committee), u kojem su odgojitelji i zastupnici školskih interesa. Vlast ima na raspolaganje skupinu nadzornikâ.

Općinski vijećnici imaju upravni nadzor nad mjesnim školama. Općinsko vijeće može tu službu povjeriti i posebnom odboru općinskom. Tako odbor šestorice upravlja svakom školom. To vrijedi za osnovne (pučke) i srednje škole. Naravno javna vlast nema nikakve upravne vlasti na škole, koje ne dobivaju državnu potporu, ali mogu vladu zamoliti za inspekciju. No i kod subvencioniranih konfesionalnih škola vlada nadzire samo pouku svjetskih predmeta.

Pohađanje škola. Svak je dužan pohađati školu od 5. do 14. g. života, zatim školu daljne izobrazbe do 16. godine.

Pouka u vjeri. U nekonfesionalnim javnim školama roditelji izaberu za svoju djecu, da li će ona pohađati pouku biblije ili morala. Pouka je u bibliji strogo interkonfesionalna. U konfesionalnim školama pouka je vjere potpuna i daje se ili na početku sve pouke ili na svršetku. Postoji tako zvana »klausola savjesti«, po kojoj roditelji mogu tražiti da im djeca ne pohađaju pouku u vjeri.

Imenovanje učitelja. Odbor spomenute šestorice imenuje učitelje, a potvrđuje to imenovanje mjesna školska vlast. Prigovori protiv imenovanja nekog učitelja mogu biti samo iz svjetskih razloga.

Odobrenje i opća potpora. Polovicu školskih izdataka moraju pokriti mjesni porezi, drugu polovicu daje država.

Statut katoličkih škola. Taj je statut u kratko ovaj:

1. Katolici mogu škole slobodno otvoriti, netom im je osigurana vladina dozvola.

2. Katolička škola može postati javnom školom, koju vlada podupire novčano i nadzire, ako je priznata kao potrebna u svom distriktu.

3. Od šestorice spomenutog odbora dvojicu bira mjesni školski odbor ili općinsko vijeće, a četvoricu vlasnik škole. Od ove su četvorice obično trojica katolički svjetovnjaci i četvrti je župnik ili drugi svećenik. Ta šestorica (upravitelji školski) moraju se vladati prema propisima mjesne školske vlasti u pouci svjetskih predmeta.

4. Ova šestorica imenuje učitelje. Svjetska vlast ne smije ništa prigovoriti tom imenovanju iz vjerskih razloga. Ona mora poštivati sve odredbe glede pouke u vjeri.

5. Redovnici nesvećenici i redovnice mogu podučavati svjetske predmete u javnoj školi. Zakon to ne zabranjuje.

Ima župnih škola, koje ne primaju potpore iz državne kase. Te uživaju neograničenu slobodu.

Postoji 16 diocesanских odbora (diocesan school associations), da štite interese katoličkog odgoja. Na čelu je tih odbora središnje školsko vijeće (central catholic education council).

3. Statistika.

Pučanstvo prema popisu g. 1911.	36,070.492
Katolici	2,100.000
Pučke škole 1918—19 :	
a) Slobodne škole (non provided)	12.302
b) Subvencionirane škole (provided)	8.621
ukupno	20.923
Katoličke pučke škole 1914.	1.169
Preparandije za učitelje	75
Priznate srednje škole 1918—19	1.061
Katoličke srednje škole 1914.	387
Katoličke pučke škole bez potpore	14
	P. T.

